

4. О мерах по реализации республиканской программы развития молочной отрасли в 2010 – 2015 годах: постановление Совета Министров Респ. Беларусь, 12 нояб. 2010 г., № 1678 // Нац. реестр правовых актов Респ. Беларусь. – 2010. – № 279. – 5/32869.
5. Розничная и оптовая торговля Республики Беларусь. Стат. сборник. – Мн.: Национальный статистический комитет Республики Беларусь, 2011. – 157 с.
6. Субоч Ф.И. Аспекты теории и практики инновационного развития перерабатывающих предприятий агропромышленного комплекса / Ф.И. Субоч. – Мн: Ин-т системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2011. – 214 с.
7. Пуцаенко А.В. Организационно-экономический механизм повышения эффективности использования производственных мощностей предприятий молочной промышленности / А.В. Пуцаенко // Весці Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. – 2005. – № 2. – С. 30 – 37.

330.342:631.16

Ботвіна Н.О., к.е.н., докторант,
ННЦ „Інститут аграрной эканомікі” НААН

ОСНОВНІ ФІНАНСОВІ ДОМІНАНТИ ЩОДО ТРАНСФОРМАЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Трактовка питань теорії та організації фінансового контролю досить не однозначна – існують різноманітні розбіжності у термінології, неврегульоване нормативне поле, відсутні регламенти, які б урегулювали порядок проведення контролю та закріплювали підгрунття понятійного апарату. Водночас, чітка ідентифікація основної термінології є обов'язковою для розуміння сутності фінансового контролю як економічної категорії. Теоретичні питання фінансового контролю досліджували: О.О. Анісімов, Т.А. Башкатова, О.Д. Василик, Е.О. Вознесенський, В.О. Воронов, Е.Ю. Грачева, Г.М. Давидов, О.П. Кириленко, М.С. Малєїн, В.М. Радіонова, Л.А. Савченко, Р.Г. Сомоєв, Н.В. Фадейкіна, В.И. Шлейников, С.О. Шохін, С.І. Юрій та інші вітчизняні та зарубіжні вчені.

Мета статті - розглянути теоретико-методологічні аспекти сутності та завдань фінансового контролю в контурі фінансової політики в аграрній сфері економіки, здійснити моніторинг існуючих проблем у контексті реалій сучасної економічної науки, а також запропонувати власні підходи до їх вирішення.

Теоретичні основи фінансового контролю були предметом наукового пошуку багатьох представників економічної та юридичної науки. Водночас, в наукових колах здійснюються жваві дискусії щодо трактування терміну „фінансовий контроль”. Умовно усі наявні підходи можна розподілити на чотири умовні групи, в залежності від контексту, у якому вони розглядають поняття „фінансовий контроль”, зокрема: як функцію системи фінансової політики; як контрольну функцію фінансів; як один з видів державного контролю; як сукупність заходів, які проводяться контролюючими органами. Радянські вчені Л.Ф. Зверенчук, Я.И. Гуральник, В.Ф. Журко стверджують: „контроль є складовою частиною роботи по управлінню народним господарством та його ланками. Це функція імпонентна усякому управлінню” [1, с.3,5]. Такого ж підходу дотримувались Л.М. Крамаровський [2, с.5] та С.К. Єгорова [3, с.6]. Вітчизняний економіст О.Д. Василик розширив наведене вище визначення та зазначив, що „фінансовий контроль за своєю економічною суттю – це функція управління, яка включає сукупність спостережень, перевірок за діяльністю об'єкта управління з метою оцінки обґрунтованості й ефективності прийняття рішень і результатів їх виконання” [4, с.342]. Автор слушно підкреслив методи, за допомогою яких здійснюється фінансова політика, однак не всі, – залишаючи поза увагою, зокрема аналіз, обстеження та інші. Більш того, вчений скоріше за все тлумачить не фінансовий, а управлінський контроль.

Кириленко О.П. відійшов від конкретизації методів фінансового контролю та на відміну від О.Д. Василика вказує на те, що фінансовий контроль знаходиться в царині фінансів. За О.П. Кириленко, „фінансовий контроль – це один з елементів управління фінансами; особлива діяльність по перевірці правильності вартісного розподілу валового національного продукту, утворення і витрачання фондів грошових коштів” [5, с.69]. Зазначивши – фінансовий контроль як „особливу діяльність по перевірці” вчений звужує фінансовий контроль до однієї його форми - перевірки.

З визначенням О.П. Кириленка погоджується ще один вітчизняний науковець Г.М. Давидов. На думку останнього „фінансовий контроль є однією з функцій управління фінансами”, а його

специфіка „полягає в тому, що при його проведенні використовуються вартісні показники, які визначають кінцевий результат господарського процесу” [6, с.382-384]. Однак, при здійсненні фінансового контролю використовуються окрім вартісних ще й кількісні показники, наприклад, при проведенні інвентаризації товарно-матеріальних цінностей, що Г.М. Давидов не зазначає.

Більш точне визначення поняття „фінансовий контроль” наводять С.І. Юрій, В.І. Стоян, М.Й. Мац. Вони стверджують – „фінансовий контроль є важливим елементом системи управління фінансами; він включає контроль за дотриманням фінансово-економічного законодавства у процесі формування і використання грошових фондів, оцінку ефективності фінансово-господарських операцій і доцільність здійснених видатків” [7, с.382]. Однак, неточність зазначеного визначення поняття „фінансовий контроль”, полягає, на нашу думку, – по-перше, – у спробі авторів конкретизувати нормативні акти, яким керуються суб’єкти господарювання у своїй діяльності, а по-друге, – у обмеженні об’єкту контролю, поза увагою авторів залишилися активи підприємств, установ, організацій.

Л.А. Савченко зазначала „фінансовий контроль можна розглядати в двох аспектах. Він завжди супроводжує людську діяльність, є важливою функцією державного управління, бо слугує цілям перевірки правильності дій. Управління неможливе без отримання інформації про виконання правових приписів, і таку інформацію надає контроль. Його основною метою у даному випадку буде з’ясування, чи всі можливі засоби були використані для виконання управлінського рішення, чи всі умови створені для його реалізації, чи є помилки і недоліки, та які шляхи їх усунення” [8, с. 4]. А як щодо оцінки ефективності кожного окремого управлінського рішення, його результатів? На нашу думку, кінцевою метою фінансового контролю є перш за все – відповідь на питання – наскільки ефективно спрацювали певні інструменти та важелі фінансової політики.

Серед російських вчених можна виділити В.М. Радіонову та В.І. Шлейникова, які уникнули вказаного вище недоліку, розглядаючи фінансовий контроль як „одну з функцій системи управління фінансовими відносинами, основним завданням якої є відстеження правильності функціонування цих відносин на рівні конкретного об’єкта управління з метою визначення обґрунтованості і ефективності управлінських рішень та ступеня їх реалізації, виявлення відхилень, про які доцільно повідомляти органи, які можуть вплинути на покращення ситуації” [9, с.16].

На думку Т.О. Башкатової фінансовий контроль „є невід’ємним елементом управління фінансовими та грошовими потоками на макро-, та мікрорівні з метою забезпечення доцільності та ефективності фінансових операцій”. Водночас, дослідник стверджує, що фінансовий контроль представляє собою діяльність контролюючих органів за дотриманням фінансового законодавства та фінансової дисципліни [10, с.385]. До вчених, які розглядають фінансовий контроль як контрольну функцію фінансів відноситься Є.В. Калюга, яка в своїй монографії „Фінансово-господарський контроль у системі управління” стверджує, що „фінансовий контроль ґрунтується на використанні контрольної функції фінансів і виступає як один із проявів її важливого значення в розширеному відтворенні”, при цьому, як і Т.О. Башкатова, вказує, що „фінансовий контроль являє собою діяльність державних і громадських органів, спрямовану на перевірку обґрунтованості процесів формування та раціонального використання коштів з метою установлення вірогідності, законності й доцільності операцій” [11, с.6]. На думку І.А. Белобжецького „фінансовий контроль виступає як результат практичного використання державою контрольних функцій фінансів, тобто внутрішньо властивої їм риси – можливості служити засобом контролю за виробництвом, розподілом і використанням сукупного суспільного продукту і національного доходу”, хоча і зазначає при цьому, що однозначно трактувати поняття „контрольна функція фінансів” і „фінансовий контроль” не можна [12, с.8]. Радянські вчені не були одноставні щодо визначення поняття фінансовий контроль. Підкресливши, що саме держава використовує контрольну функцію фінансів І.А. Белобжецький звужує фінансовий контроль до державного фінансового контролю. Однак, за радянських часів, коли не існувало приватної власності, –це виглядало досить логічно. Н.В. Фадейкіна та В.О. Воронов під фінансовим контролем розуміють особливу функцію фінансів, метою якої є розкриття відхилень від прийнятих стандартів законності та ефективності управління фінансовими ресурсами [13, с.11]. Недоліком наведеного визначення є те, що фахівці не називають цю „особливу функцію фінансів”.

У визначеннях поняття „фінансовий контроль” вчених, які відносяться до третьої групи слід відмітити один спільний недолік – вони включають до суб’єктів фінансового контролю лише державні контролюючі органи, залишаючи поза увагою власників підприємств, організацій та аудиторські фірми. Так, видатний економіст проф. Б.Г. Болдирев у своєму підручнику „Фінанси

капіталістичних країн” трактує фінансовий контроль „як форму державного контролю за утворенням, розподілом та використанням ресурсів усіх ланок фінансової системи” [22, с.210]. Такої ж думки дотримуються О.Ю. Грачова та Е.Д. Соколова, які під фінансовим контролем розуміють вид державного контролю, який „спрямований на перевірку витрачання державних коштів, своєчасності та повноти мобілізації державних ресурсів, законності витрат та доходів усіх ланок фінансової системи, дотримання правил обліку та звітності” [23, с.89].

Англійські економісти Зві Боді та Роберт Мергтон трактують фінансовий контроль як „вартісний показник, тому на відміну від інших видів державного контролю (екологічного, санітарного, адміністративного тощо) він має місце у всіх сферах суспільного відтворення та споживання, тому супроводжує увесь процес руху грошових коштів і фондів, включаючи стадію осмислення фінансових результатів” [24, с.431].

А ось, Є.А. Вознесенського можна віднести до четвертої групи вчених, які розглядають фінансовий контроль як діяльність контролюючих органів. На його думку, фінансовий контроль – це „контроль за фінансовою й господарською діяльністю господарюючих суб’єктів, що не виключає, а припускає необхідність здійснення інших видів контролю за господарською діяльністю” [14, с.43]. Є.А.Вознесенський під фінансовим контролем розуміє діяльність державних та суспільних органів. Звертаючи увагу на взаємозумовленість фінансового контролю й фінансової діяльності, економіст правильно вказує на розширення зовнішніх границь контрольної активності органів фінансового контролю. Висновок про поширення фінансового контролю не тільки на фінансові, але й на певний комплекс господарських відносин, представляється правильним та таким, який відповідає дійсності. Проте, автор не дає тлумачення фінансового контролю як категорії.

За М.С. Малєїним фінансовий контроль – це діяльність фінансових, кредитних та господарських органів (організацій), спрямована на забезпечення фінансової, бюджетної, кредитної, розрахункової та касової дисципліни у процесі виконання планів. Така діяльність регулюється правовими нормами та заключається у перевірці законності, обґрунтованості та раціональності грошових витрат [15, с.103]. Незрозумілим у наведеному визначенні є – чому автором враховуються лише перераховані види дисциплін, а от податкова до уваги не береться? Крім того, нині таке визначення є не актуальним та виглядає пережитком минулого, коли економіка була плановою.

Аналогічним атавізмом виглядає і трактування поняття „фінансовий контроль” О.О. Анісімова, який стверджує, що фінансовий контроль – це „нагляд за належною реалізацією фінансової політики панівного класу органами управління у процесі виконання останніми функцій держави” [16, с.3]. Наведене визначення стосується капіталістичного суспільства, до якого радянське не відносилось.

Л.К. Воронова пропонує таке тлумачення фінансового контролю: „фінансовий контроль – це діяльність державних органів і недержавних організацій по забезпеченню законності, фінансової дисципліни і доцільності при мобілізації, розподілі і використанні грошових коштів і зв’язаних з цим матеріальних цінностей» [17, с.235]. До суб’єктів фінансового контролю крім державних органів та недержавних організацій, названих у визначенні Л.К. Вороновою, відносяться ще й власники підприємств та організацій.

Аналогічна неточність міститься у підручнику „Фінанси” під редакцією А.Г. Грязнової та О.В. Маркіної, у якому стверджується, що фінансовий контроль здійснюється у встановленому порядку усією системою органів державної влади та органів місцевого самоврядування, у тому числі спеціальними контролюючими органами при участі громадських організацій, трудових колективів та громадян. [18, с.320]. В даному випадку автори упускають незалежні аудиторські фірми. Від зазначених неточностей відходять І.С. Стефанюка та Л. Фещенко. Система нагляду органів державної влади, місцевого самоврядування, суб’єктів господарювання та громадян України за фінансово – господарською діяльністю підприємств, установ, організацій з метою оцінки економічної ефективності цієї діяльності на думку І.С. Стефанюка [19, с.3] та Л. Фещенко [20, с.12] являє собою фінансовий контроль. Такої ж думки дотримувався російський економіст С.О. Шохін, який підкреслив, що „фінансовий контроль – це багатоаспектна міжгалузєва система нагляду наділених контрольними функціями державних та громадських органів за фінансово-господарською діяльністю підприємств, установ та організацій...” [21, с.6].

За переконанням В.З. Шевлокова,– „фінансовий контроль – це сукупність дій та операцій по перевірці фінансових та пов’язаних з ними питань діяльності суб’єктів господарювання та управління з застосуванням специфічних форм та методів його організації” [25, с.5]. Автор відходить від визначення суб’єктів, які проводять фінансовий контроль. Р.Г. Сомоев виправляє зазначений недолік,

наголошуючи, що „фінансовий контроль - це сукупність заходів, які проводять суб'єкти контролю по перевірці фінансових та пов'язаних з ними операцій та дій органів державної влади, муніципальних утворень, підприємств, установ, організацій, а також населення з застосуванням специфічних форм та методів організації” [26, с.104]. Фінансовий контроль як перевірку розглядає Є.О. Алісов [27, с.46], який трактує фінансовий контроль як перевірку законності та доцільності формування, розподілу та витрачання грошових, трудових, матеріальних та інших ресурсів. В.З. Шевлокова, Р.Г. Сомоев, Є.О. Алісов – всі вони не вказують на кінцеву мету такого контролю. Даний недолік був врахований А.Н. Козиріним.

Твердження про те, що фінансовий контроль здійснюється з використанням специфічних організаційних форм і методів висловив А.Н.Козирін. При цьому він зазначає, що такі форми та методи застосовують як державні, так і недержавні органи, які законодавством наділені відповідними повноваженнями з метою встановлення: по-перше, – законності та достовірності фінансових операцій; по-друге, –об'єктивної оцінки економічної ефективності фінансово-господарської діяльності; по-третє, - виявлення резервів збільшення економічної ефективності та доходних надходжень до бюджету і збереження державної власності [28, с.48]. Останнє наводить на думку, що мова йде все ж таки про державний фінансовий контроль, адже контроль приватних суб'єктів господарювання навряд чи направлений на поповнення бюджету та збереження державної власності.

Проаналізувавши тлумачення поняття „фінансовий контроль” вітчизняних та зарубіжних вчених, спробуємо окреслити своє бачення цієї важливої багатогранної економічної категорії. Отже, фінансовий контроль – це контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів; це система дій органів державної і місцевої влади, окремих суб'єктів господарювання і фізичних осіб, в контурі їх фінансової політики, яка направлена на попередження та усунення фінансових правопорушень, неефективного управління фінансовими ресурсами і активами з боку підприємств, організацій, установ у процесі їх фінансово-господарської діяльності.

Чому саме система дій? Тому що система представляється як сукупність дій, при здійсненні яких застосовуються різноманітні, однак комплексно поєднані методи та прийоми. А от здійснюють ці дії саме суб'єкти фінансового контролю – органи державної та місцевої влади (Верховна Рада України, Міністерство фінансів, Рахункова палата, Державна контрольно-ревізійна служба, Державне казначейство, Державна податкова служба, Державна митна служба та інші) та суб'єкти господарювання – це і незалежні аудиторські фірми і безпосередньо самий суб'єкт господарювання, тобто внутрішня його служба. Це загальноприйняте розуміння поняття „суб'єкт” у фінансовому контролі. Основна полеміка серед вчених розгорнулася навколо понять „об'єкт” та „предмет” фінансового контролю. Одні автори вважають об'єктом контролю поведінку та дії людей (Е.А.Вознесенський, І.А.Белобжецький), інші – під об'єктом розуміють – діяльність підприємств, організацій, органів управління, посадових осіб (В.З.Шевлоков, В.М.Радіонова), треті – фінансові показники діяльності суб'єктів господарювання (А.М.Ковальова), четверті – майно, джерела його формування та господарські процеси (В.В.Бурцев, М.С.Шидловська). Тобто, об'єктом є те, на що суб'єкт може здійснити безпосередній вплив. На нашу думку, об'єктом фінансового контролю являється як повний комплекс, так і окремі процеси фінансово-господарської діяльності підприємств, організацій та установ.

Дискусії точаться й навколо трактування предмету фінансового контролю. Дослідивши вітчизняну та зарубіжну економічну літературу, ми дійшли висновку, що предметом фінансового контролю можуть бути: фінансові показники господарської діяльності; податки, збори та платежі, які надходять до бюджету та цільових фондів; бюджетні показники бюджетного процесу.

Суб'єкти фінансового контролю здійснюють контрольні заходи з метою зміцнення фінансової дисципліни, забезпечення економії матеріальних, трудових і грошових ресурсів, а також повного, своєчасного та доцільного використання грошових коштів у суспільстві для досягнення ефективного результату. Формування теоретичних положень з фінансового контролю, на наш погляд, вплине на розуміння суб'єктами контролю задач, які перед ними ставляться, що в кінцевому підсумку вплине на дієвість заходів з фінансової політики в аграрній сфері.

Література

- 1.Контроль и ревизия в строительстве / [Зверенчук Л.Ф., Гуральник Я.И., Журко В.Ф. и др.] ; под ред. Л.Ф. Зверенчук. – М. - Финансы и статистика, 1989. – 304 с.
- 2.Крамаровский Л.М. Ревизия и контроль / Л.М. Крамаровский. – М.: Финансы и статистика, - 1982. – 232 с.
- 3.Егорова С.К. Контроль и ревизия в бытовом обслуживании / С.К.Егорова – М.: - Финансы и статистика, - 1990. – 208 с.

- 4.Василик О.Д. Теорія фінансів: підруч. / О.Д.Василик. – К. : - НІОС, 2000. – 416 с.
- 5.Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та відчизняна практика): навч. посіб./О.П. Кириленко – Тернопіль: - Економічна думка, - 2000. – 243 с.
- 6.Давидов Г.М. Аудит: навч. посіб. / Г.М.Давидов // 3-є вид., стер. – К. : - Т-во "Знання", - КОО, - 2002. – 363 с.
- 7.Юрій С.І. Казначейська система: підруч. / С.І. Юрій, В.І. Стоян, М.Й. Мац. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 590 с.
- 8.Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. ... д-ра ю.н.: 12.00.07 / Л. А. Савченко. – Ірпінь, 2002. – 454 с.
- 9.Радионова В.М. Финансовый контроль: учеб. / В.М. Радионова, В.И. Шлейников. – М. : ИД ФБК-ПРЕСС, 2002. – 320 с.
- 10.Башкатова Т.А. Финансы: учеб. / под ред.проф. Л.А.Дробозиной. – М.: ЮНИТИ, 2001. –527 с.
- 11.Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія. – К. : Ельга, Ніка-центр, 2002. –320 с.
- 12.Ревизия и контроль в промышленности: учеб. пособ. / Под ред. Белобжецкого И.А. – М.: Финансы и статистика, 1987. – 294 с.
- 13.Фадеекина Н.В. Финансовый контроль в сфере государственного сектора экономики: монография / Фадеекина Н.В., Воронов В.А. – Новосибирск.: СИФБД, 2002. – 414 с.
- 14.Вознесенский Э.А. Финансовый контроль в СССР.- М.: Юрид. лит., 1973. – 134 с.
- 15.Малеин Н.С. Кредитно-расчетные правоотношения и финансовый контроль. – М.: Наука, 1964. – 423 с.
- 16.Анисимов А.А. Финансовый контроль в капиталистических странах. – М.: Финансы, 1966. – 99 с.
- 17.Воронової Л.К. Фінансове право: навч. посіб. для студентів юридичних вузів та факультетів. – К.: Вентурі, 1998. – 384 с.
- 18.Грязнова А.Г. Финансы: учеб. / А.Г. Грязновой, Е.В. Маркиной. – М. : Финансы и статистика, 2006. – 504 с.
- 19.Стефанюк І.Б. Фінансовий контроль: визначення поняття і системи // Економіка. Фінанси. Право. – 2001. – №7. – С. 3-4.
- 20.Фещенко Л. Функціональна структура системи державного фінансового контролю в Україні / Л. Фещенко // Банківська справа. – 2001. – №1. – С. 12.
- 21.Шохин С.О. Проблемы и перспективы развития финансового контроля в Российской Федерации / С.О. Шохин. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 350 с.
- 22.Болдырев Б.Г. Финансы капиталистических стран: учеб. / Б.Г. Болдырев. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 344 с.
- 23.Грачева Е.Ю. Налоговое право: вопросы и ответы: учеб. пособ. / Е.Ю. Грачева, Е.Д. Соколова – М. : Юриспруденция, 2001. – 128 с.
- 24.Боди З. Финансы: учебник; пер. с англ. / З. Боди, Р. Мертон, 2007. – 592 с.
- 25.Шевлоков В.З. Организационные основы создания государственного финансового контроля / В.З. Шевлоков // Аудит и финансовый анализ. – 2002. – №1. – С. 5-24.
- 26.Сомоев Р.Г. Задачи, формы и методы финансового контроля. / в учебнике Финансы, денежное обращение и кредит, под ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевской. – М. : Юрайт, 2001. – 543 с.
- 27.Алисов Е.А. Финансовое право Украины: учеб. пособ. – Харьков : Эспада, 2000. – 288 с.
- 28.Козырин А.Н. Финансовый контроль: учеб. / под ред.проф. О.Н.Горбуновой. – М. : Юристь, 1996. –168 с.

Рецензент докт. экон. наук, профессор Е.Н. Головченко

338.448.2:640.412:006.034(477)

*Галасюк С.С., к.е.н., доцент,
Гусева О.В., аспирант,
Одесский державный экономический университет*

АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТИВ УКРАЇНИ ПО ЗАСОБАХ РОЗМІЩЕННЯ ТУРИСТІВ

Сфера надання послуг гостинності, являючись однією зі складових туристичної індустрії, постає бізнесом, що швидко розвивається та приносить значні надходження, у тому числі в іноземній валюті. Тому в теперішній час для готельної галузі України актуальнішим питанням є удосконалення нормативно-правової бази функціонування усіх видів засобів розміщення туристів.

Слід зазначити, що в Україні зараз має місце різнопланова класифікація засобів розміщення, запропонована як авторами наукових публікацій, так і відображена у нормативно-правових документах. Наприклад, вітчизняний вчений О.О. Любіцева обґрунтовує розділ сукупності засобів